

ДОКТРИНАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ (XIX СТОЛІТТЯ)

У XIX — на початку XX століття детермінанти ювенальної злочинності були різноманітними і мали тенденцію до посилення. Відповідно, це вимагало належного реагування з боку як держави, так і суспільства. Зміни у засобах реагування на злочинність неповнолітніх було обґрунтовано новою наукою, яка у XIX столітті переживала своє становлення майже одночасно на Наддніпрянській та Наддністрянській Україні, а саме — правовою ювеналістикою.

Перш за все це слід указати на есе щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх, 1841 написане та надруковане професором політичного права Львівського університету, чехом за походженням, Едуардом Томашеком (1810—1890). Він доводив, що неповнолітні правопорушники потребують окремого механізму покарання, що діє через покаання та перевиховання. Критично ставлячись до тілесних покарань неповнолітніх у чинному австрійському кримінальному праві, він уважав їх застосування лише крайньою мірою, в якості додаткового заходу до основного покарання. Більше того, він уважав, що настане час, коли без тілесних покарань можна обійтися повністю, обійтися і в приватному житті, і в публічній освіті. Натомість він уважав за необхідне вводити для неповнолітніх правопорушників обов'язкове релігійне навчання, поєднане з виховно-трудовим впливом, а також запровадити не тільки обов'язкове розмежування неповнолітніх та дорослих у місцях відбування покарання, але й роздільне утримання різних за віком неповнолітніх правопорушників [1, S. 337, 346, 349], аби унеможливити негативний вплив більш дорослих і «досвідчених» правопорушників на молодших. Інакше кажучи, він був налаштований на так звану медичну або терапевтичну модель ювенальної юстиції.

Одночасно й на Наддністрянській Україні проходило становлення правоової ювеналістики. Зокрема, завдяки працям науковців, які працювали в українських губерніях, було теоретично обґрунтовано безперспективність боротьби зі злочинністю неповнолітніх із застосуванням лише каральних заходів й водночас доведено необхідність проведення з ними різнопланової виправно-превентивної та ресоціалізуючої роботи.

Професор Ришельовського ліцею, а згодом і Новоросійського університету О. М. Богдановський (1832—1902) протягом свого зарубіжного відрядження відвідав низку установ для неповнолітніх правопорушників (землеробських колоній) у Німеччині, Бельгії, Франції та Англії. У своїй монографії «Молоді злочинці» О. М. Богдановський, застосувавши

антропологічний підхід, порівняльно-правовий та історико-правовий методи, надав кримінологічну характеристику дитинства та юності. Саме О. М. Богданівському належить заслуга необхідності поділу дитячого віку на ряд ступенів та визначення згідно з цим ступеня осудності неповнолітнього злочинця. Зокрема, він обґрунтував концепцію неосудності неповнолітнього правопорушника, ґрунтуючись на презумпції нерозуміння ним караності вчиненого діяння. На його думку, кардинальне питання, як слід вирішувати щодо неповнолітнього правопорушника — це наявність у нього морального почуття та почуття права [2, с. 28]. Порівнюючи іноземні та російське закони, автор робив висновок про надто низький віковий бар'єр кримінальної відповідальності в російському праві (7 і 10 років) і пропонував підвищити його до 14 років, а у разі досягнення правопорушником 14 років, пропонував вирішувати питання про рівень його розуміння та осудності [2, с. 90–92].

О. М. Богдановський критично оцінював існуючі розбіжності у двох основних кримінальних законах того часу — Уложенні про покарання кримінальні та виправні та Уложенні про покарання, що накладаються мировими судьями. В одних випадках закон був надто суворим щодо неповнолітніх, в інших — сприяв безкарності неповнолітнього правопорушника [2, с. 139–140]. Монографія О. М. Богдановського мало практичне застосування, оскільки на основі проведеного дослідження він запропонував проект створення виправного притулку в Одесі.

Визначну роль в утвердженні нової парадигми кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників зіграла праця професора кримінального права Київського університету святого Володимира О. Ф. Кістяківського (1833–1885) «Молоді злочинці». У ній було обґрунтовано обов'язок держави вживати позитивні та раціональні заходи для їх освіти, виховання і, у підсумку — виправлення. Учений наполягав на потребу у виданні законів, які були б засновані на ідеї виправлення малолітніх злочинців, «без домішки кари», на подоланні криміногенних факторів злочинності неповнолітніх — безпритульності, зокрема, на формуванні принципово нових пенітенціарних установ для малолітніх, і нарешті, на патронаті за тими, хто відбув покарання і вийшов з пенітенціарних установ [3].

Ідеї українських ювеналістів ХІХ століття знайшли свій відбиток і в сучасних теоріях та практиці протидії правопорушності неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Tomaschek E. Einige Bemerkungen über die Bestrafung der von Unmündigen oder von Kindern begangenen Verbrechen oder schweren Polizeiübertretungen / Eduard Tomaschek // Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzskunde herausgegeben von D. Vincenz August Wagner. – 1841/1. – S. 323– 353.

2. Богдановский А. Молодые преступники. Вопросы уголовного права и уголовной политики / А. Богдановский. – [2-е изд., испр. и доп.]. – СПб. : Тип. Моригеровского, 1871. – 311 с.
3. Кистяковский А. Ф. Молодые преступники и учреждения для их исправления / А. Ф. Кистяковский. – К. : Унив. Тип. И. И. Завадского, 1878. – 232 с.

ЦУШКО С. Є.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права

ДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ СУДОВОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В XVI СТ. НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

В історії становлення інституту судового представництва на українських землях в XVI ст. важливе місце займають Статути Великого князівства Литовського, хоча традиційно, судовий процес переважно спирався на норми звичаєвого права у ВКЛ. Так, згідно споконвічних традицій судочинства на українських землях в судовому процесі приймали участі обидві сторони — позивач і відповідач персонально. Ще з XV ст. законом передбачалась відповідальність відповідача за його необґрунтовану відсутність в суді. За Судебником Казимира IV сторона, яка не з'явилась на суд без поважних причин вважалась такою, що програла справу. Однак із розвитком права в Великому князівстві Литовському законодавець робить слушну поправку, згідно якої держава передбачала випадки, коли сторони в суді мали право висунути замість себе своїх представників. Це право ми можемо побачити в Статутах ВКЛ [1, с. 169]. Так наприклад, у III Статуті (1588 р.), у четвертому розділі «Про суди», в статті 23 зазначалось наступне: «Хто б через хворобу або через службу нашу земську за позовом до суду стати не міг, а також ті, хто би був позваний на роки судові перші і трапилася б йому хвороба або служба наша, або земська, або епідемія морова, з яких причин на ті два роки судові з'явитися не міг, тоді за таке нез'явлення платити штраф не повинен...» [2, с. 132–133]. Отже, в 23 статті Статуту 1588 р. ми не тільки бачимо перелік обставин, які вважалися за поважні причини відсутності відповідача на суді, а й бачимо згадку про право на представника в суді.

Обов'язки представника відповідача в суді фіксувались в статті 55 «Про заступництво в суді одного за іншого». Між іншим, там зазначалось наступне: «Теж уставуємо, ..., якби хто кого іншого в якійсь справі поточній або про будь-який вчинок і про виступ, окрім мастку лежачого, про що в інших місцях [Статуту] є особлива наука, у будь-якому суді заступив, тоді той вже буде повинен сам, без жодних позовів, на той же час за тією ж скаргою, від суду не йдучи, за нього відповідати і судитися, і